

שילוב וקידום ילדי מבקשי מקלט במערכת החינוך עקרונות והמלצות

אוקטובר 2020

” הכלה ושילוב של כלל התלמידים הם ערכים מהמעלה הראשונה, ומערכת חינוך מכילה משקפת ערכים של הוגנות, צדק, שוויון וסובלנות. ... תפיסת ההכלה בישראל הציבה כערך את שילובם של כלל התלמידים עם צרכים ייחודיים... משמעותה של הכלת כל תלמיד שזקוק למענה ייחודי, מענה מותאם לצרכיו האישיים, היא צמצום פערים, מתן הזדמנות שווה לכל ילד, ושיפור החברה הישראלית בכללותה.”¹

בשנה החולפת ערכו עמותת א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט בישראל (ע"ר) ועמותת ספריית גן לוינסקי מיפוי של הצרכים והאתגרים של ילדי מבקשי מקלט בישראל במוסדות מערכת החינוך הממלכתית בתל אביב, כמקרה בוחן למצבם ברחבי הארץ. המידע, הנתונים והמסקנות שנאספו רוכזו בדוח (להלן - דוח אתגרי החינוך)², והם נשענים על סדרת שיחות עם נשות חינוך, רווחה ובריאות, עם צוותים מקצועיים העובדים עם ילדי מבקשי מקלט בעיקר בעיר תל אביב ועם הורים מבקשי מקלט, וכן על ניסיונם המקצועי ועבודתם רבת השנים של ספריית גן לוינסקי וא.ס.ף.

דוח אתגרי החינוך העלה כי ילדי מבקשי המקלט הלומדים בגני הילדים ובבתי הספר הממלכתיים בישראל, כ-8,000 במספר, סובלים מפערים התפתחותיים ולימודיים חמורים, מעיכובים שפתיים, מקשיי התנהגות ומאתגרים רגשיים. פערים ועיכובים אלו נובעים, בין היתר, מהשנים שבהן שהו הילדים במסגרות הפיראטיות לגיל הרך (ה"בייביסיטרים"), וכן מחיים ללא מעמד מוסדר, במצוקה כלכלית, בנגישות מוגבלת לשירותי רווחה ובריאות, בצל טראומת הפליטות ובמצב הישרדותי. הגננות, המורות ויתר הצוות החינוכי מתמודדים על בסיס יומי עם קשיים רבים עקב מצבם החמור של הילדים, וזאת ללא הכשרה מתאימה או משאבים נוספים.

מטרת דוח אתגרי החינוך הייתה להציג את תמונת המצב החמורה העולה מהשטח ולהניע שיח על הפתרונות הראויים לטיפול בקשיים הרבים המתוארים בדוח. הדוח הופץ בקרב אנשי ונשות חינוך, פעילים ופעילות המסייעים למבקשי מקלט ובכירות בעיריית תל אביב. כמו כן, הוצגו עיקריו במסגרות שונות.³

בהמשך לדוח אתגרי החינוך, מסמך זה מבקש להציע פתרונות בני יישום לשילובם ולקידומם של ילדי מבקשי מקלט במערכת החינוך. הבעיות הקשות שאיתן מתמודדים ילדי מבקשי המקלט, אשר רובם הגדול נולדו בישראל, וצוותי החינוך שלהם, מחייבות פיתוח ויישום של מודל חינוכי חדש, שעל פיו ישולבו ילדי מבקשי המקלט במסגרות החינוכיות העירוניות הקיימות לצד ילדי אזרחים ישראלים, ובו בזמן צורכים הייחודיים

1 הכלה והשתלבות בחינוך היסודי: יישום תיקון חוק החינוך המיוחד, ההכלה וההשתלבות, משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, אגף א' (2019)

2 א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל וספריית גן לוינסקי, ילדי מבקשי מקלט בישראל - סוגיות מרכזיות ואתגרים בתחום החינוך (2019)

3 ראו למשל הרצאה במסגרת ימי עיון של מכון מופ"ת

**שילוב הילדים יתרום
לא רק להם ולקהילת
מבקשי המקלט, אלא
גם לילדי הישראלים
ולחברה הישראלית
כולה, שכן הכלת
ילדים בעלי צרכים
שונים הופכת את
חבריהם לספסל
הלימודים לסובלניים
יותר, לאחראים
יותר כלפי זולתם
ולבעלי יכולת טובה
יותר להצליח בעתיד
בסביבה מגוונת
מבחינת חברתית,
תרבותית ואתנית.**

יקבלו מענה. שילוב הילדים יתרום לא רק להם ולקהילת מבקשי המקלט, אלא גם לילדי הישראלים ולחברה הישראלית כולה, שכן הכלת ילדים בעלי צרכים שונים הופכת את חבריהם לספסל הלימודים לסובלניים יותר, לאחראים יותר כלפי זולתם ולבעלי יכולת טובה יותר להצליח בעתיד בסביבה מגוונת מבחינת חברתית, תרבותית ואתנית. יש לזכור, כי מערכת החינוך הישראלית צועדת לקראת שילוב והכלה של כלל תלמידיה: בסיכון, ילדים בעלי צרכים ייחודיים, עולים חדשים ועוד.⁴ השילוב וההכלה מאתגרים, אך לצד האתגר קיימת גם הזדמנות לכונן חברה מגוונת, חפה מדעות קדומות, הדרה וגזענות. הגיעה העת שילדי מבקשי המקלט יזכו לקחת חלק במהלך חשוב וצודק זה.

המלצות א.ס.י. וספריית גן לוינסקי, אשר יפורטו במסמך זה, נסמכות על מחקרים מהעולם ומהארץ, על שיחות שקיימו צוותי שני הארגונים עם אנשי ונשות חינוך מובילים ועל חוות דעת של ד"ר מרסלו וקסלר.⁵ אלה עיקרי ההמלצות:

- 1. שילוב והכלה** – שילוב ילדי מבקשי המקלט במסגרות חינוך שבהן לומדים ילדי אזרחים ישראלים הוא תנאי מוקדם והכרחי להתמודדות עם העיכובים ההתפתחותיים והלימודיים של ילדי מבקשי המקלט, ליצירת ערוצי התפתחות נורמטיביים ולמניעה של תופעות שליליות כגון נשירה, על כל המשתמע ממנה.
- 2. תגבור** – תגבור מידי במוסדות חינוך סגרגטיביים שבהם לומדים היום ילדי מבקשי מקלט, שכן נוכח הפערים הקשים אין אפשרות להמתין עד אשר יוחל שילוב מלא.
- 3. הגברת הפיקוח על מסגרות יום לבני 0-3** – יש להגביר את הפיקוח על מסגרות היום לילדי מבקשי מקלט בני 0-3 שרבות מהן אינן עומדות בהוראות החוקים הרלוונטיים ומסכנות את התפתחות ובריאות הילדים, ולעיתים אף את חייהם.

א. שילוב והכלה של ילדי מבקשי המקלט במערכת החינוך הישראלית

הזכות לחינוך היא זכות יסוד בישראל, וכך גם הזכות לשוויון בחינוך.⁶ הפליה בחינוך אסורה הן מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, המבטיח לכל אדם זכות לכבוד ולשוויון, הן מכוח פסיקת בתי המשפט, הן מכוח חוק זכויות התלמיד וחוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים⁷ והן מכוח אמנת זכויות הילד שישראל חתומה עליה. כך נקבע בסעיף 2 לאמנת זכויות הילד:

"המדינות החברות יכבדו ויבטיחו את הזכויות המפורטות באמנה זו לכל ילד שבתחום שיפוטם, ללא הפליה משום סוג שהוא, ללא קשר עם גזע, צבע, מין, שפה, דת, השקפה פוליטית או אחרת, מוצא לאומי, אתני, או חברתי, רכוש, נכות, לידה או מעמד אחר, בין אם של הילד, ובין אם של הוריו או אפוטרופסו החוקי."⁸

- 4 ראו למשל תוכנית PACT לקידום ילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך והוריהם. על התוכנית וההערכה שלה תוצאותיה ראו דוח מחקר: מאירס, ג'ינט, מכון ברוקדייל, הערכת פרויקט PACT ו-PACT+ לקידום ילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך והוריהם: דוח מסכם (2012)
- 5 מ' וקסלר, חוות דעת פדגוגית ביחס לשילוב של ילדי מבקשי מקלט בגנים ובבתי ספר ממלכתיים (2020); ד"ר מרסלו וקסלר הוא מומחה בחינוך ילדים, נוער וצעירים בסיכון, מרצה בסמינר הקיבוצים, יועץ ומלווה פדגוגי לצוותי מורים, מנהלי ארגונים בתחומים פדגוגיים שונים. להלן – וקסלר
- 6 בג"ץ 5373/08 אבו לבדה נ' שרת החינוך (6.2.11), בג"ץ 7426/08 טבקה משפט וצדק לעולי אתיופיה נ' שרת החינוך (31.8.10), עת"מ (ב"ש) 29883-07-11 אטוש מאג'ד מאג'אן נ' עיריית אילת (2.8.2012) (להלן – פס"ד אטוש)
- 7 חוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000, חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000
- 8 האמנה בדבר זכויות הילד

הפליה אסורה בחינוך כוללת גם הפרדה - סגרגציה - בין ילדים בחינוך על בסיס גזע, צבע, שפה, דת, מוצא לאומי או מוצא אתני. נפרד אינו שווה:

ההפרדה מעמיקה את הפערים ואת הריחוק בין שתי קבוצות הילדים, מותירה את ילדי מבקשי המקלט מאחור, פוגעת בחוסן המשפחתי והקהילתי שלהם ומגבירה את תחושת הניכור שלהם מהחברה שבה הם גדלים ובה רובם נולדו. התוצאה היא דחיקת מבקשי המקלט וילדיהם לשולי החברה ולעוני.

"מתן לגיטימציה להסדר של הפרדה בחינוך, על יסוד מדינת המוצא של הילדים ומעמדם המשפטי, הינה חסרת תקדים בעולם המערבי ולא ניתן ליתן לה יד. הילדים לא חטאו במאום בהגעתם ארצה... ועל כן, אך מוטב כי משרד החינוך ינהג בהם בהתאם לאחריות המוטלת עליו מכוח חוק ומכוח אחריותה של מדינת ישראל, בהיותה צד לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד."⁹

אולם חרף החוק ופסיקת בתי המשפט, במקרים רבים מתקיימת הפרדה בין ילדי מבקשי המקלט ובין ילדים לאזרחים ישראלים בגנים ובבתי הספר הממלכתיים. פעמים רבות, ילדי מבקשי המקלט לומדים במסגרות נפרדות שילדי אזרחים ישראלים אינם משובצים בהן.¹⁰

ההפרדה פוגעת ביכולתם של ילדי מבקשי המקלט ללמוד את השפה העברית במהירות ובאופן תקין באמצעות תקשורת עם ילדי אזרחים ישראלים שעברית היא שפת אמם. כך נפגעת יכולתם של ילדי מבקשי המקלט לצמצם את הפערים ההתפתחותיים והלימודיים שמשאירים אותם מאחור. בנוסף, ההפרדה תורמת לתחושת הניכור של הוריהם ומכאן גם פוגעת במעורבות ההורים בחינוך הילדים, דבר הפוגע במוטיבציה של הילדים להצליח; ההפרדה מגבירה את הסיכון שילדים אלה ינשרו ממערכת החינוך ויאמצו התנהגויות מסוכנות, והיא מותירה אותם חשופים לגילויי הגזענות שמושמעים כלפיהם במרחב הציבורי ללא התמודדות נאותה של מערכת החינוך. ההפרדה מעמיקה אפוא את הפערים ואת הריחוק בין שתי קבוצות הילדים, מותירה את ילדי מבקשי המקלט מאחור, פוגעת בחוסן המשפחתי והקהילתי שלהם ומגבירה את תחושת הניכור שלהם מהחברה שבה הם גדלים ובה רובם נולדו. התוצאה היא דחיקת מבקשי המקלט וילדיהם לשולי החברה ולעוני.¹¹

מחקרים בעולם מראים שהשקעה בבנייה מערכתית של קשרים וגשרים בין פליטים לאוכלוסייה המקומית ומאמץ משותף מצד שתי האוכלוסיות מעודדים הליכי שילוב והכלה מוצלחים.¹² הן האוכלוסייה המארחת והן אוכלוסיית הפליטים יוצאות נשכרות משילוב מוצלח, שכולל השתלבות של הפליטים בתרבות החדשה לצד שמירה על הזהות העצמית ולמידה הדדית בין התרבויות.

להרכב התלמידים במוסד החינוך יש השפעה רבה על איכות החינוך הניתן בו. תופעה זו ידועה כ"אפקט קבוצת השווים".¹³ מאחר שחינוך נוצר בדו-שיח, איכות החינוך בכיתה עולה כאשר היא כוללת תלמידים סקרנים, בעלי מוטיבציה, הון תרבותי ויכולות גבוהות. שילוב תלמידים מרקעים חברתיים וכלכליים שונים ובעלי יכולות שונות עשוי לשפר את ההישגים הלימודיים של התלמידים המוחלשים. שילוב הוא גם הדרך הטובה ביותר להבטיח שמורים ותקציבים יועברו לאוכלוסיות מוחלשות לאורך זמן, שכן מחקרים מראים כי בתי ספר שבהם לומדים תלמידים עם הישגים גבוהים וממשפחות מבוססות

9 פס"ד אטוש, הערת שוליים 6, סעיף 49 לפסה"ד; ערעור שהוגש על פסק הדין לבית המשפט העליון

נדחה לאחר שהצדדים הגיעו להסכמה בדבר שילוב ילדי מבקשי המקלט במערכת החינוך העירונית

10 כך לדוגמה בגני ילדים ובבתי ספר בתל אביב וכך בגני ילדים בפתח תקווה, ראו תיאור העתירות שהוגשו בעניין נגד עיריית פתח תקווה ומשרד החינוך

11 וקסלר, הערת שוליים 5

12 J. Phillimore, Implementing integration in the UK: lessons for integration theory, policy and practice

13 ת' הראל בן-שחר "השוואה כלפי מטה בחינוך" עיוני משפט מ' (2017) 117

מצליחים למשוך מורים טובים יותר.¹⁴ יתרה מכך, הורים לילדים ממשפחות משכילות ומבוססות כלכלית נוטים להיות מעורבים יותר בבתי הספר, כך שתלמידים בבתי הספר שבהם לומדים ילדיהם נהנים מכך.

לשילוב במסגרות חינוכיות תפקיד חשוב במניעת התוצאות הקשות של בידוד קהילתי מבקשי המקלט וההשלכות של בידוד שכנה. לפי וקסלר,¹⁵ רק שילוב והכלה של ילדי מבקשי מקלט במוסדות החינוך הממלכתיים שבהם לומדים ילדי ישראלים יאפשרו צמצום הפערים והתמודדות מוצלחת עם קשייהם הרבים של ילדי מבקשי המקלט. שילוב ילדי מבקשי המקלט יאפשר סגירת פערים שפתיים ולימודיים, יגביר את המעורבות ההורית בחינוכם, ובכך – את החוסן המשפחתי והקהילתי שלהם, ויקטין את תחושת הניכור שלהם, ומכאן – גם את הסיכון לנשירה ולדחיקה להתנהגויות מסוכנות.¹⁶

שילוב ילדי מבקשי המקלט במוסדות החינוך שבהם לומדים ילדי אזרחים ישראלים יתרום גם לילדי הישראלים. בעולם מגוון מבחינה אתנית (רב תרבותית) המרוויחים בשילוב ילדי פליטים בבתי ספר של ילדי האוכלוסייה המארחת הם לא רק ילדי הפליטים כי אם גם ילדי האוכלוסייה הקולטת. מחקר הראה שחשיפה לחברה רב תרבותית המכילה דעות שונות ואתגרים מרובים, מובילה לשיפור היכולות הקוגניטיביות, כגון חשיבה ביקורתית ויכולת פתרון בעיות. תלמידים הלומדים בסביבה רב תרבותית ילמדו בצורה יעילה יותר כיצד להתנהל כמבוגרים בסביבה מגוונת תרבותית. לפי החוקרים זוהי מיומנות מבוקשת ומוערכת מאוד בעיני מעסיקים רבים. לפי המחקר, 96% מהמעסיקים סבורים שחשוב ביותר שהעובדים ירגישו נוח לעבוד עם קולגות, לקוחות וקליינטים ממגוון רקעים תרבותיים.¹⁷

בחנינת מודלים של שילוב ילדי מהגרים שנוסו בעולם מעלה כי יש כמה מאפיינים המשותפים לכל המודלים; מחקרים מעלים כי כדי ששילוב יצליח יש לבצעו בגיל צעיר.¹⁸ ככל ששילוב הילדים נעשה בגיל צעיר יותר כך גדל הסיכוי שהילדים יגדלו לבגירים עובדים ותורמים לחברה וקטן הסיכון שיתדרדרו להתנהגויות מסוכנות ולחיי פשע.¹⁹

H. G. Peske & K. Haycock A report: Teaching Inequality: "How Poor and Minority Students Are Shortchanged on Teacher Quality" The Education Trust (2006)

הערת שוליים 5

16 שילוב עשוי להגדיל גם את השתלבות ילדי מבקשי המקלט במערכת החינוך הלא-פורמלי. מחקרים בעולם מראים כי פעילויות מחוץ לשעות בית הספר הן בעלות ערך רב לשילוב ולהתפתחות של ילדי פליטים. ההשתתפות בפעילויות אחר-הצהריים תורמת, בין היתר, להבנת התרבות המקומית, להעלאת תחושת השייכות, ליצירת קשרים חברתיים ולהעלאת הביטחון העצמי. ראו למשל: Promoting Social

Inclusion through Sport for Refugee-Background Youth in Australia: Analysing Different Participation Models Block, Karen; Gibbs, Lisa. Social Inclusion; Lisbon Vol. 5, Iss. 2, (2017): 91-100. DOI:10.17645/si.v5i2.903

Aprimo Kotzur, P. F., Schäfer, S. J., & Wagner, U. (2019). Meeting a nice asylum seeker: Intergroup contact changes stereotype content perceptions and associated emotional prejudices and encourages solidarity-based collective action intentions. British Journal of Social Psychology, (3)85668-690. doi:10.1111/bjso.12304

How Racially Diverse Schools and Classrooms Can Benefit All Students 17

Wells, Amy Stuart; Fox, Lauren; Cordova-Cobo, Diana. The Education Digest; Ann Arbor Vol. 82, Iss. 1, (Sep 2016): 17-24

18 ראו למשל מחקרה של פטרישיה קוהל הגאונות הלשונית של תינוקות (הרצאת TED). מוח התינוק וקליטת שפה שניה בגילאי ינקות (הרצאה) וכן, מחקר על שילוב ילדי פליטים בשוודיה בגילאי גן (1-5)

Integration of refugee children and their families in the Swedish preschool: strategies, objectives and standards Lunneblad

19 ראו מחקר ארוך טווח שנערך בארה"ב ועקב אחר ילדים ממשפחות מעוטות אמצעים שהשתתפו בתוכניות התערבות מוקדמת במימון ציבורי. המחקר בדק אם ההשקעה הכלכלית בגילאים מוקדמים הייתה משתלמת בטווח הארוך. הממצאים היו חד משמעיים והראו שה"החזר" על ההשקעה היה חיובי. ההשקעה בגילאים הצעירים הביאה לכך שכאשר הילדים בגרו הם הצליחו להשתלב במעגל העבודה, שילמו מיסים ולא היו מעורבים בפשיעה, דבר שהפחית את עלויות הטיפול בהם על מערכות השפיטה והענישה (כליאה).

רק שילוב והכלה של ילדי מבקשי מקלט במוסדות החינוך הממלכתיים שבהם לומדים ילדי ישראלים יאפשרו צמצום הפערים והתמודדות מוצלחת עם קשייהם של ילדי מבקשי המקלט.

**שילוב אינו רק הסעת
הילדים המשולבים
אל מוסדות החינוך
המשלבים: כדי
ששילוב יצליח על
צוותי החינוך להיות
מגויסים למטרה
ולקבל תמיכה וליווי
ייעודיים שוטפים.**

שילוב אינו רק הסעת הילדים המשולבים אל מוסדות החינוך המשלבים: כדי ששילוב יצליח על צוותי החינוך להיות מגויסים למטרה ולקבל תמיכה וליווי ייעודיים שוטפים. מחקרים מראים כי המפתח להצלחת השילוב הוא הכשרת צוותי ההוראה, וכי הכשרה לא מספקת לחינוך מכיל של ילדי פליטים הייתה למעשה המכשול העיקרי להשתלבות.²⁰ על צוותי החינוך, על כל רבדיהם – מנהלות, מורות, גננות, סיעות, והצוות הפרא-רפואי – להכיר את התרבות והשפה של ילדי הפליטים ולתת לה מקום בתהליך השילוב;²¹ ועל השילוב להיעשות במשורה.²²

נוכח כל האמור, על מערכת החינוך לפעול לשילוב והכלה של ילדי מבקשי המקלט במוסדות החינוך שבהם לומדים ילדי אזרחים ישראלים. לא רק שהסגרציה הנהוגה היום בפועל בחלק מהרשויות המקומיות אינה חוקית היא גם פוגעת ומנציחה את העיכובים ההתפתחותיים הקשים שמהם סובלים ילדי מבקשי המקלט. את השילוב יש להפעיל על פי העקרונות הבאים:

❖ **תהליך שילוב הדרגתי;** כאמור, בחלק מהערים בישראל לומדים ילדי מבקשי המקלט במסגרות חינוך נפרדות. כמוסבר להלן, הפרדה זו היא הפליה אסורה ויש לפעול לביטולה ולשילוב מלא של הילדים במסגרות חינוך שבהן לומדים ילדי אזרחים ישראלים. עם זאת, כדי שהתהליך השילוב יצליח מוצע כי התהליך יהיה הדרגתי, בדגש ראשון על שילוב ילדי מבקשי המקלט בכיתות א'-ב'. באשר לגני הילדים, מוצע להתחיל בשילוב אם הדבר אינו כרוך בהסעתם לגנים מרוחקים ואם נטל השילוב בגיל הגן לא ייפול על קהילות מוחלשות בשכונות שבהן מתגוררים מבקשי המקלט (כגון שכונות דרום תל אביב);

❖ **שילוב 5-7 ילדי מבקשי מקלט בכל כיתה;**

❖ **הוספת סיעות/מורות/ים בכיתות משלבות;**²³

-
- Reynolds AJ, Temple JA, White BAB, Ou S-R, Robertson DL. **Age 26 cost-benefit analysis of the Child-Parent Center Early Education Program.** Child Dev. 2011;82:379-404.
- 20 **Interventions Supporting the Social Integration of Refugee Children and Youth in School Communities: A Review of the Literature** Andrew D. Reynolds Rachel Bacon
- 21 Khalifa, M. A., Gooden, M. A., & Davis, J. E. (2016). **Culturally responsive school leadership: A synthesis of the literature.** Review of Educational Research, 86(4), 1272-1311. doi: Block, K., Cross, S., Riggs, E., & Gibbs, L. (2014). **Supporting schools to create an inclusive environment for refugee students.** International Journal of Inclusive Education, 18(12), 1337-1355. doi:
- 22 ראו וקסלר, הערת שוליים 5
- 23 ראו למשל המתווה המוצע על ידי וקסלר: "גן או בית ספר שיקלוט את ילדי מבקשי המקלט יקבל שלושה משאבים עיקריים כתוספת לשעות התקן ולמשאבים הנלווים. זאת על פי עקרונות של משרד החינוך, הן של "סל קליטה" והן של "שילוב ילדים מהחינוך המיוחד". מנגנונים אלו מאפשרים קבלת שעות תקן להפעלה ישירה בתוך הכיתות, הן על ידי סיעות והן על ידי מורות או סטודנטים לחינוך. סיעות או מורות אלו יישבו בתוך הכיתות לאורך השיעורים, בייחוד בשעות שבהן השפה הכתובה והקריאה, הן מרכז השיעור. בנוסף, בית הספר יקבל משאבים – אם מטעם העיריה ואם מטעם משרד החינוך – לצורך הפעלה של מועדוניות בשעות שלאחר המסגרת הפורמלית במטרה לסגור פערים קיימים. מועדוניות אלה יפעלו על בסיס ההסכמים הקיימים בין הסתדרות המורים לבין משרדי החינוך והאוצר ביחס לשעות לימוד שבועיות. כלומר, גם אם יהיו סיעות או מתנדבים, השיעורים התוספתיים ינוהלו על ידי מורות וגננות מן המניין בבית הספר והגן. על כן, מסגרת המועדוניות לא תעלה על 2 ש"ש בלמידה."

◀ **השתלמויות והדרכה** למורים. וות בנושאים: היכרות עם קהילות מבקשי המקלט החיות בארץ, דרכים פדגוגיות, מתודולוגיות ודידקטיות לסגירת פערים במיוחד פערי שפה, פדגוגיה של ילדים בסיכון, ועוד;

◀ **גיוס מגשרים שפתיים** לצוות המשלב לבניית קשר ומעורבות של ההורים;²⁴

◀ **פעילות קהילתית** לחיזוק המעורבות ההורית.

ב. מוסדות חינוך ממלכתיים – גני ילדים ובתי ספר יסודיים

כפי שעולה מדוח אתגרי החינוך, ילדי מבקשי המקלט מתחילים את דרכם במערכת החינוך הממלכתית בדרך-כלל בגילאי 3-4. רבים מגיעים לגני הילדים העירוניים כשהם סובלים מעיכובים התפתחותיים בני שנתיים ואף שלוש לעומת ילדי אזרחים ישראלים בני גילם; הצוות החינוכי בגנים מעיד גם על קשיים שפתיים, בעיות התנהגות ובעיות רגשיות שמהם סובלים הילדים. נוכח הקשיים הרבים ובהיעדר הכשרה מתאימה ומשאבים נוספים ובראשם – גישור שפתי, מתקשה הצוות, למרות מאמציו הרבים, להשלים את הפערים. הילדים מסיימים את גן החובה ומגיעים לבתי הספר היסודיים מבלי להיות מוכנים לכיתה א', הן ברמה הרגשית-התנהגותית (ויסות רגשי, עצמאות, יכולת עבודה בקבוצה, כישורי שיחה ועוד) והן ברמה הפדגוגית (זיהוי אותיות, זיהוי מספרים ועוד). כך, ממשיכים ילדי מבקשי המקלט "לסחוב" עמם את הפערים במהלך שנות הלימוד בבתי הספר, והפערים בינם ובין ילדי אזרחים ישראלים משתמרים ומתקבעים עם השנים.

למצב הקשה בגני העירייה ובבתי הספר היסודיים השלכות מרחיקות לכת. ילדים ונוער רבים של מבקשי מקלט הם ילדים ונוער בסיכון, חלקם אף בסיכון גבוה. בהיעדר חינוך ושילוב חברתי מתאים נפוצות יותר תופעות של נשירה ממסגרות חינוכיות, שוטטות, ועוד, והחשש הוא כי אם המציאות של ילדים ונוער אלו לא תשתנה, והילדים לא יזכו לטיפול ראוי ומענה לצרכים הלימודיים והמענים

לקשיים ההתפתחותיים והחברתיים שלהם, קהילת מבקשי המקלט, החברה הקולטת והחברה בישראל כולה ישאו בתוצאות הקשות של החמרת המצב.

נוכח הקשיים הרבים, אין אפשרות להמתין עד אשר יוחל שילוב מלא, ויש לפעול מיידית לחיזוק הילדים וצוותי החינוך שלהם במסגרות שבהן הם לומדים כיום. כבר עכשיו, יש לתת לצוותי החינוך את הכלים המינימליים הדרושים – בגדר פתרון זמני חירומי – כדי שיוכלו להתמודד עם האתגרים הרבים המונחים לפתחם. יש לתגבר לאלתר את גני הילדים שבהם לומדים כיום ילדי מבקשי המקלט, וכן את בתי הספר היסודיים שבהם לומדים ילדי מבקשי מקלט שטרם שולבו בבתי ספר שבהם לומדים ילדי ישראלים:

אין אפשרות להמתין עד אשר יוחל שילוב מלא, וכבר עכשיו, יש לתת לצוותי החינוך את הכלים המינימליים הדרושים – בגדר פתרון זמני חירומי – כדי שיוכלו להתמודד עם האתגרים הרבים המונחים לפתחם.

24 אשר לפיקוח ולבקרה על ההפעלה ההדרגתית של תוכנית השילוב וההכלה ראו המלצותיו של וקסלר, הערת שוליים 5

« **השתלמויות והדרכה** לאנשי ונשות הצוות, לרבות:

« **השתלמויות** בנושאי היכרות עם קהילות מבקשי המקלט החיות בארץ, דרכים פדגוגיות, מתודולוגיות ודידקטיות לסגירת פערים, במיוחד פערי שפה, פדגוגיה של ילדים בסיכון, ועוד;

« **ליווי שוטף במהלך שנת הלימודים** על פי תוכנית שתיבנה עם מנהל/ת בית הספר/אשכול הגנים ותכלול אחת או כמה מהפעילויות הבאות: ייעוץ אישי, ייעוץ קבוצתי, השתלמות, צפייה ומשוב וכו';

« **גיוס מגשרים שפתיים**; כיום לא קיים מערך מוסדר של מגשרים שפתיים במוסדות החינוך שבהם לומדים ילדי מבקשי המקלט. בלי מגשרים לא מתאפשר לצוות החינוכי לבנות תקשורת מלאה עם ההורים, שלרוב אינם דוברי עברית, ולגייסם למעורבות בעשייה החינוכית לטובת הצלחת ילדיהם. גישור שפתי הוא קריטי להצלחה זו.

« **הוספת אנשי ונשות צוות בכיתות השיעור.**

ג. פיקוח על מסגרות יום לבני 3-0

דוח מחקר של
אוניברסיטת תל אביב:
"תינוקות
רבים [השוהים
בבייביסטרם]...
מפתחים עיכובים
התפתחותיים ורגשיים
עד לכדי נזק נפשי, פיזי
והתפתחותי בלתי
הפיך".

מסמך זה וההמלצות הכלולות בו מתמקדים בפעולות שעל משרד החינוך והרשויות המקומיות לעשות כדי להתמודד עם הבעיות החמורות המלוות את ילדי מבקשי המקלט במערכת החינוך הממלכתית. ואולם אי אפשר שלא להתייחס לשלוש שנות החיים הראשונות של הילדים, אף שבשנים אלה לא חל חוק לימוד חובה. פעמים רבות שוהים ילדי מבקשי המקלט בגילאי 3-0 במסגרות יום פיראטיות, המוכרות כ"בייביסטרם" או "מחסני ילדים", ומאופיינות לרוב בתקינה נמוכה ובמבנים לא בטיחותיים וצפופים שאינם מותאמים לשהיית תינוקות ופעוטות. לרוב, הצוות בבייביסטרם אינו מקצועי ולילדים לא ניתנים הגירויים הקוגניטיביים, השפתיים, המוטוריים, החושיים והחברתיים הדרושים להתפתחותם התקינה. הילדים שוהים במסגרות אלו שעות רבות במהלך היום, ובמרביתן הם שוהים בלולים ללא פעולות גרייה והעשרה. כפי שעולה מדוח מחקר שפרסמה אוניברסיטת תל אביב "תינוקות רבים [השוהים בבייביסטרם]... מפתחים עיכובים התפתחותיים ורגשיים עד לכדי נזק נפשי, פיזי והתפתחותי בלתי הפיך".²⁵

עקב המצב החמור החליטה הממשלה, עוד בשנת 2015, להעביר 14 מיליון שקלים לשנה לעיריית תל אביב, למשך ארבע שנים, כתקציב ייעודי להקמת מסגרות מפקחות שישמשו חלופה לבייביסטרם. ואולם, לפי עיריית תל אביב, התקציב לא נוצל במלואו ועד היום נפתחו חמש מסגרות כאלו שנותנות מענה רק לכ-700 מתוך כ-2,400 הפעוטות שגדלים בעיר, כך שהרוב הגדול של הפעוטות עדיין שוהה במסגרות הפיראטיות.

אף שכבר בשנת 2013 התריע מבקר המדינה על שהבייביסטרם מסכנים את הילדים השוהים בהם וקרא לרשויות לפעול לאלתר להגברת הפיקוח עליהם ולסגירת המסגרות המסוכנות,²⁶ גם כיום שוהים מרבית ילדי מבקשי המקלט בגילאי 3-0 במסגרות אלה. נוכח האמור:

25 דוח אתגרי החינוך, הערת שוליים 2; וראו גם מחקרה של פטרישיה קוהל על החשיבות שבחשיפה שפתית בגילאים אלה, הערת שוליים 18

26 מבקר המדינה, דוח שנתי 36 "הטיפול בקטינים חסרי מעמד אזרחי בישראל", 1871 - 1883 (2013)

על משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים להגביר את הפיקוח על מסגרות היום הפיראטיות ולנקוט את כל האמצעים העומדים בידי נגד מסגרות כאלה שאינן עומדות בהוראות החוקים הרלוונטיים ומסכנות את התפתחות הילדים ובריאות הילדים, ולעיתים אף את חייהם;

על הרשויות המקומיות לקיים הסברה בקרב מבקשי המקלט בדבר ההשלכות של שהיית הילדים במסגרות הלא-מפוקחות ובדבר החשיבות של רישומם למסגרות יום מפוקחות להתפתחותם התקינה;

על הממשלה והרשויות המקומיות לפעול להשלמת מהלך פתיחת מסגרות מפוקחות לתינוקות ולפעוטות של מבקשי המקלט.

סיכום

אלה היו החוקים. היה עלינו להפקיד את הילדים בידי אנשים אחרים. זרים גמורים. שם החזיקו בהם מחצית היום. אלי אליהו "אלה היו החוקים"

בקרבתנו גדלים ילדים. רובם נולדו ומתחנכים כאן, אך הם מרגישים נטע זר. גם הוריהם – מבקשי מקלט בישראל – הם נטע זר. בהיעדר כל רשתות תמיכה מדינתיות הם מנסים לשרוד כלכלית ולהעניק לילדיהם עתיד, אך הקשיים העומדים בפניהם עצומים. מערכת החינוך הישראלית היא המערכת היחידה בישראל שפתחה את דלתה בפני הילדים הללו. אך הדלת הפתוחה הזו אסור שתוביל לכיתות מופרדות, אפליה בחינוך והדרה של ילדי מבקשי המקלט. צוותי חינוך רבים עושים לילות כימים כדי לצמצם את הפערים בין ילדי מבקשי המקלט לבין ילדי האזרחים הישראליים, אך רק שילוב והכלה מלאים של ילדי מבקשי המקלט במוסדות החינוך שבהם לומדים ילדי אזרחים ישראלים, וליווי והכשרה פדגוגיים ניכרים, יצמצמו את הפערים ויאירו את עתידם של הילדים החיים בקרבנו.

עמותת א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט בישראל (ע"ר) הוקמה בשנת 2007 בעקבות הצורך הדוחק לסייע למצוקה הקשה של מבקשי המקלט והפליטים בישראל. העמותה פועלת במקביל בשני מישורים מרכזיים: הענקת סיוע ותמיכה פסיכו-סוציאלית למבקשי המקלט וקידום והגנה על זכויותיהם באמצעות פעילות ציבורית ומשפטית. מאז שנת 2011 פועלת העמותה עם ארגונים שותפים לביטול הסגרציה בחינוך של ילדי מבקשי מקלט, תחילה במסגרת המאבק בסירוב עיריית אילת לרשום את הילדים במערכת החינוך בעיר, ובהמשך - במסגרת המאבק לביטול הסגרציה בחינוך בעיר פתח תקווה.

ספריית גן לוינסקי | The Garden Library

עמותת ספריית גן לוינסקי - מרכז קהילתי לחינוך, תרבות ואמנות, פועלת בשכונת נווה שאנן משנת 2009. הספרייה הוקמה מתוך אמונה שחינוך ותרבות מהווים זכויות אדם בסיסיות שיש ביכולתן להוות גשר בין קהילות ואמצעי לקידום שינוי חברתי ארוך טווח.

ליצירת קשר אודות מסמך זה:

עדי דרורי-אברהם

מנהלת המחלקה הציבורית בא.ס.ף

050-2717238

adi@assaf.org.il

דפנה ליכטמן

מנכ"לית ספריית גן לוינסקי

054-4287075

dafna.gardenlibrary@gmail.com